

Persèfone i la quarta dimensió

Helena Rotés Rull

Professora d'Història de l'Art

Persèfone, de Iannis Ritsos
Traducció: Joan Casas
Direcció: Gerard Bidegain
Persèfone: Laia Gotsens
Noia del vestit blau: Emma Duran
Coreografia: Emma Duran
Dau al Sec Arts Escèniques, Barcelona
21-24 de gener i 27-30 de maig 2021

Persèfone és raptada per Hades, deu del submón, mentre collia flors amb la seva mare Demèter, deessa de la terra. El dolor de Demèter per la pèrdua de la filla estimada deixa la terra erma: no es pot collir res, els arbres i les flors es marceixen... S'imposa un pacte entre Hades i Demèter: Persèfone podrà sortir de la seva presó al submón per conviure amb la mare perquè la terra torni a florir, i aquest pacte servirà per fixar les estacions de primavera i estiu, quan Persèfone és amb Demèter, i de tardor i hivern, quan és amb Hades.*

* Les imatges que il·lustren aquest text corresponen al grup escultòric *El rapte de Prosèrpina* (1622), de Gian Lorenzo Bernini, que es conserva a la Galeria Borghese de Roma.

El poeta Iannis Ritsos (1909-1990) dona veu a Persèfone en el seu recull de poemes *La quarta dimensió* (1978). Aquesta veu ressona en un espai abstracte, una intersecció cubista entre un llogaret idíl·lic d'alguna illa grega que comença a patir l'assetjament del turisme i el lloc on viuen els déus que juguen amb les vides dels mortals... *La quarta dimensió* que dona títol al recull de Ritsos és un concepte que va ser molt popular entre intel·lectuals i artistes de les primeres dècades del segle XX. La quarta dimensió, entesa com a dimensió espacial addicional apareix en les obres literàries d'Oscar Wilde, Fiódor Dostoievski, Marcel Proust, H. G. Wells i Joseph Conrad, i va inspirar algunes obres musicals d'Aleksandr Scriabin, Edgar Varèse, i algunes obres plàstiques de Pablo Picasso i Marcel Duchamp. Les teories del matemàtic Henri Poincaré s'obrien a un coneixement conceptual diferent del realisme merament perceptiu que havia dominat el segle XIX. La quarta dimensió entesa com una dimensió de l'espai que trenca el temps lineal ens convida a experimentar els replecs dels temps i també els seus forats, les finestres que s'obren entre espais que deixen de ser distants però sense coincidir: la Grècia mítica i la Grècia del segle XX.

(Ha tornat com cada estiu de la fosca terra estrangera a la gran casa pairal, al camp; molt pàl·lida, com si estigués fatigada pel viatge, malalta per la gran diferència de clima, de llum, de temperatura. Una mena de vel d'ombra protectora li tapa la cara, el rostre i les mans...)

La Persèfone de Ritsos és una noieta que, com cada any a la primavera, torna a casa, una casa prop del mar, i es queixa de l'excés de llum:

Hi ha massa llum, despulladora, impenetrable —em posa malalta—;
Tot ho mostra i tot ho amaga; no para de canviar;

Gerard Bidegain vesteix Persèfone de negre: amb caçadora de cuir i ulleres fosques, és una noia petita i fràgil que du amb ella tota la foscor del lloc d'on ve.

De debò: allà baix hi estic bé. Ja m'hi he acostumat. Aquí no ho suportó.

Persèfone es queixa de l'excés de soroll que ve del mar, dels xiscles dels banyistes, recorda la presència estranya del primers turistes (*la casa ja no era nostra*). En canvi, a les terres fosques de l'Hades tot és silenci... Persèfone descriu l'espai de foscor al que s'ha avesat.

Allà baix
ningú no cau a l'aigua, ningú no crida. Els tres rius,
cendrosos, feréstecs, quan conflueixen al voltant de la gran roca,
fan un soroll del tot diferent —poderós, uniforme—,
aquell soroll immòbil que fa l'etern fluir [...]

Potser per això al capdavant escollim l'ombra. La foscor és negra;
negra i lluent, immutable, sense matisos. T'estalvies
l'esforç de distingir. No cal.

La seva interlocutora és, segons les indicacions de Ritsos, «la noia del vestit blau». Gerard Bidegain li dona forma en el cos de la coreògrafa i ballarina Emma Duran, amb una presència forta, esplèndida, i una gestualitat de deessa mediterrània que ens porta a identificar-la amb Demèter, la mare. La mare que esperava amb delit el retorn de la filla i sent com la filla li explica l'experiència del rapt i la seva vida al subsol, que li agrada, i la seva relació amb l'oncle Hades, que també li agrada: malgrat els seu aspecte feréstec, també s'hi ha avesat.

I aleshores vaig sentir el seu braç, que em rodejava la cintura,
aspre i pelut, musculós, dominant la meua resistència. ¿Què dic de resistència?
Jo no era jo.

Ritsos no dona veu a «la noia del vestit blau», que escolta. Gerard Bidegain té l'encert de fer-la ballar. La gestualitat d'Emma Duran dona la rèplica al discurs de la filla esquerra amb tota la fermesa, la contenció i l'elegància de les deesses mediterrànies: la seva dansa omple la buidor d'un espai escènic magnífic en la seva foscor travessada per la llum blanca que s'escola per les esclotxes de les persianes tancades. Els intervals de dansa d'aquesta noia/mare estructuren el que està escrit com un monòleg i en fan un diàleg bellíssim en dos llenguatges diferents, paraula / gest, eminentment teatrals: la mare escolta atenta les paraules de la filla, intenta entendre i compartir les seves emocions, l'acull, la despulla del vestit negre, la banya amb aigua clara, i la torna a vestir, de color blau, mentre Persèfone s'esplaia en els detalls de la seva «altra» vida.

Allà baix

res no trasbalsa el silenci. Només un gos (i encara no lladra).
Un gos lleig, el d'ell, tot fosc, amb les dents tortes
i uns ulls grossos, imprecisos, lleials i estranys,
frescos com pous, dins els quals no pots veure
ni el teu rostre, ni les teves mans, ni el rostre d'ell.

I, a més

¿de qui i per a qui em guarda? ¿Per al seu amo, potser? ¿Per a mi?

Lentament, a mesura que es despulla, que l'aigua clara l'allibera de la pols fosca del submón, va sorgint el dubte, la consciència d'un poder sobre el que no té cap control,

[...] ¿Qui mana en mi?

¿Ell? ¿El seu gos? ¿La mare? Cadascun d'ells
per algun motiu que em concerneix i que jo no conec

[...] Tanca les cortines.

L'estiu llarg implacable, hostil. El sol
t'agafa pels cabells, et penja sobre l'abisme.

Persèfone enyora la foscor, té por de la llum. La seva mare li treu les ulleres de sol, la força a acceptar la claror, però costa, són forts els lligams creats per l'hàbit, l'atracció de la pertinença.

Tot és bonic a la tardor. Respiro. El sol perd aquell despotisme seu, aquella seva temible arrogància. Tot s'asserena;
tot retorna al seu ésser; fins a l'extrem que penso
que la mort no és la nostra naturalesa més vertadera. L'estrella del capvespre
despunta molt més alta, cristal·lina, diàfana; com de marbre,
propici damunt del bosc negre, com una escarida
gota d'aigua claríssima, que irradiés
molt pròxima, com enganxada al vidre de la finestra i alhora
infinítament llunyana; una blanca lluor, una llàgrima ...

Persèfone, Demèter, Hades, el Gos... figures del mite, més enllà del temps i l'espai nostre, se'ns fan presents i ens interpel·len. El temps llunyà del mite ressona amb força en aquest temps nostre i ens fa conscients, de sobte, de la facilitat amb què ens adaptem a la reclusió. Ritsos coneixia bé la reclusió, va passar temps a l'hospital, malalt de tuberculosi, va ser presoner molts anys durant la dictadura dels coronels, va ser condemnat a confinament domiciliari... sap de què ens parla: la por a la llum quan vens d'una foscor prolongada, la por als espais oberts... La seva Persèfone, que Gerard Bidegain, amb Laia Gotsens i Emma Duran, s'ha atrevit a mostrar-nos, ens parla de qui som nosaltres ara, de les nostres contradiccions, i també de l'eterna tensió entre llum i ombra —l'un no és sense l'altre— que travessa el temps en la quarta dimensió!

(...Les dues amigues obren la porta balconera i les altres dues finestres. L'habitació s'inunda de llum. Les flors de les cistelles ho omplen tot d'aroma. Se senten més fortes les veus que venen de la mar...)

